

SE TAVALLINEN TARINA

Robert Redfordin ohjaama elokuva *Tavallisia ihmisiä* (*Ordinary People*, USA 1980) kertoo varakkaasta perheestä kriisissä. Nimestään huolimatta perhe ei ole kovin tavallinen: vauraus ja perhettä kohdannut kuolemantapaus erottavat heidät keskivertoperheistä. Toisaalta kuten niin monet perheet, tämäkin perhe on kyvytön ratkaisemaan ongelmiin. Mykkyys ja epätoivo hallitsevat arkea. Tavallisuutta elokuvassa ilmentää ennen kaikkea elokuvan estetiikka: hiljaisuus, lakonisuus, rytmi ja ruskeat eri sävyt. Draamallisuus rakentuu vaikenemisestä ja vähäeleisyydestä.

Jos 1970-luvun elokuvassa tavallisuuden merkinä oli koruttomuus, tänä päivänä tavallisuutta mediateksteissä, etenkin televisiossa, markkeeraa banaalius. Tavallisuus on tullut osaksi televisiokerrontaa aivan uudella voimalla 1990-luvulta lähtien. Tosi-tv roolittaa ns. tavallisia ihmisiä kisaamaan, muuttumaan, sisustamaan, pelleilemään ja rakastumaan. Teknologisen kehityksen myötä tavisten on entistä helpompi päästä ohjelmien sisällöntuottajiksi: tästä on osoituksena tapahtumapaikoille sattuneiden tavisten tallentamien kuvien lisääntyneet käyttö uutisissa. Kun kuvaaminen kodeissa on tavallistunut, se on vaikuttanut myös kuvaustekniikkaan: amatöörikuvaajat rakentavat entistä kunnianhimoisempia tv-tarinoita, kuten Subtv:n Sinä-ohjelma tai Euroviisuja kommentoinut Markku from Finland -hahmo ovat osoittaneet.

Mutta mitä tavallisuus itse asiassa tarkoittaa? Tavallisuus käsitteenä viittaa tuttuun ja tunnistettavaan. Se viittaa myös toistuvaan, useasti tavattavaan. Englanninkielen sana *ordinary* muodostuu sanasta *ordo* eli järjestys, mikä oivallisesti kuvaakin tavallisuuden rakentumista. Se muotoutuu sosiaalisissa ja kulttuurisissa järjestyksissä. Tavallisuus ei vain ole, vaan sitä järjestetään. Englannin kielessä sanaan *ordinary* liittyy myös negatiivinen lataus – se on jotain, mikä on huonolaatuinen, ei primaaria vaan sekundaaria. Tähän viittaa myös sanan englanninkielinen synonyymi *common*. Vastaavia synonyymejä ei suomen kielessä ole, mutta määritelmät ovat tunnistettavia tavallisuuden termissä. Hannu Salaman romaani *Se tavallinen tarina* (1961) on tässä suhteessa kuvaava. Se kertoo romanssista: kun tyttö tapaa pojan. Tarinassa on kuitenkin alavireinen sävy. Tavallinen tarina ei ole onnellinen; se

¹ Warner 1999, 53.

² Emt., 53–61.

³ Burkitt 2004, 213–214.

⁴ Berlant & Warner 1998, 554.

⁵ Thornton 1997/1995.

merkitsee yllätysraskautta, yksinäisyyttä, taloudellisia vaikeuksia, eroa ja alkoholiongelmia. Tavallisuus on siis monin tavoin apeaa, mutta tunnistettavaa – ja perin heteroseksuaalista.

Toisaalta tavallisuus on houkuttelevaa ja tavoiteltavaa. Joukkoon sulautuminen voi olla sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti palkitsevaa. Kun tekee kuten muutkin, institutionaaliset ja yhteiskunnalliset rakenteet toimivat ja loksahtavat kohdalleen. Automarketin kassajonossa voi todeta elävänsä tavallista elämää – oikeanlaista elämää? Tämä loksahdus tai sen kaipuu ilmentää tavallisuuden normatiivista ulottuvuutta. Tavallisuus liittyykin siihen, mikä mielletään normaalksi. Kuten Michael Warner¹ toteaa, miltei kaikki haluavat olla normaaleja – se on ymmärrettävää, jos vaihtoehtona on leimautuminen epänormaaliksi tai poikkeavaksi. Ihmiset voivat haluta olla yksilöllisiä, mutta heidän yksilöllisyytensä täytyy olla normaalia. Normaaliutta tuotetaan erityisesti numeroilla, tilastoilla, kyselytutkimuksilla ja gallupeilla. Normaaliuden tuottamiseen kuuluvat myös julkiset kuvastot arjesta ja elämänmuodoista. Jos normaalius on niin tavallista, niin miksi ihmisessä kukaan haluaisi olla normaali? Warnerin mukaan normaalius on eräänlainen lohtu ja peite häpeälle. On helpompaa, kun kukaan ei näe omaa outoa erityisyyttä. Näin ollen haluun olla normaali, liittyy vahvasti ajatus olla hyväksyty, testin läpäissy.² Ongelmana tässä normaaliuteen pyrkimisessä on kuitenkin se, että samalla tullaan tuottaneeksi ja vahvistaneeksi normaaliuden rajoja.

Tätä tavallisuuden normalisointi- ja sääntelytyötä tekevät erilaiset valtiolliset instituutiot: lakeja säätelemällä asetetaan selkeitä rajoja laillisen ja laittoman välille, mutta sääntelyä tapahtuu myös erilaisten vakiintuneiden käytäntöjen kautta. Ian Burkitt³ puhuu virallisista ja epävirallisista arjen määrittäjistä. Epävirallisuus tässä merkitsee jokapäiväisen elämän suhteiden ja toiminnan (perhe, ystävät, harrastukset) tuottamaa kudelmaa, joka koetaan kenties vähemmän systemaattisena. Näitä suhteita määrittävät säännöt voivat olla implisiittisiä ja tuntua avoimilta ja joustavilta. Epävirallinen ja virallinen eivät kuitenkaan ole erillisiä: esimerkiksi perhettä säätelevät vahvasti niin viralliset kuin epävirallisetkin määreet siitä, mitä se on ja voi olla.

Yhteiskunnallinen järjestys ja käsitykset yhteisöstä nojaavat vahvasti tiettyyn ymmärrykseen yksityisyydestä, kuten Lauren Berlant ja Michael Warner⁴ toteavat. Tähän yksityisyyteen kuvitellaan parinmuodostus ja perheen perustaminen. Näkyviksi nämä käsitykset ja normit tulevat silloin kuin arki jollain tavalla poikkeaa niistä. Tätä kuvaa Lauren Berlant ja Michael Warnerin termi normaalin julmuus. Berlant ja Warner korostavat normaalin tuottamisen ja heteronormatiivisuuden liitosta. Esimerkiksi silloin kun ei elä heteroliitossa eikä hanki lapsia, voi huomata olevansa institutionaalisesti ja yhteiskunnallisesti väärässä paikassa – vailla pääsyä kunnan kansalaisuuteen.

Tavallisuus on kuitenkin siitä kiinnostava, että se sisältää kahdensuuntaisen liikkeen sitä kohti ja siitä pois. Liikettä pois päin ohjaa halu erottautua, halu irtisanoutua automarketin tuulipukukansasta. Tätä liikettä kuvaa Sarah Thorntonin⁵ ajatus alakulttuurisen pääoman kartuttamisesta, vahvasta eronteon tarpeesta. Kokemuksellisesti on merkittävää, onko kyseessä pakko vai valinta. Onko itse päättänyt olla erilainen, vai onko muiden toimesta tuomittu marginaaliin? Voi-

si olettaa, että edellä mainittu erottautumisen halu on myös varsin etuoikeutettu halu – se edellyttää usein jo hyväksytyä, saavutettua asemaa.

Tavallisuus rinnastuu myös arjen käsitteeseen, joka niin ikään pitää sisällään ajatuksen rutiineista ja toistosta. Arki ei ehkä käsitteenä ole kuitenkaan yhtä normittava kuin tavallisuus. Arki on kaikilla omanlaisensa: arki viittaa elämässä muotoutuneisiin rutiineihin, usein työn ulkopuolisiin kodin rutiineihin. Toki näitäkin rutiineja säätelevät erilaiset rakenteet ja niiden tuottamat järjestykset. Eeva Jokisen⁶ tutkimus Aikuisten arki valottaa ihmisten tapaa määritellä arki: arjella on varsin positiivinen kaiku, kun sillä viitataan suvantoon oravanpyörässä. Arki merkitsee rutiinien tuottamia lepoetkiä elämässä. Elämä on hallinnassa silloin, kun pääsee elämään tavallista arkea. Arjen lepoa kaivataan etenkin suurten mullistusten ja muutosten keskellä. Ben Highmore⁷ onkin todennut, että rutiineja rakennetaan, jotta elämässä olisi ennustettavuutta ja rytmi. Rutiinit merkitsevät kontrollia ja hallintaa, mutta myös rajoituksia. Silloin kun rutiinit muodostuvat liian vahvoiksi ja sääteleviksi, ne kaappaavat ajan: rutiininomainen työ on tästä yksi esimerkki.

Arki on nähty myös entistä vahvemmin esittämisen alueena. Arjesta tuotetaan erilaisia performansseja esimerkiksi internetiin. Näin tuotetaan uutta, kenties moninaisempaa kuvastoa yksityisyydestä. Tietoisuus arjen dokumentoinnista voi myös muokata arkea: tekemisen tavoissa voi olla läsnä ajatus arjesta esityksenä. Kääntöpuolena arjen dokumentoinnille on näkemys arjesta entistä kontrolloidumpana: arkea kuvataan, seurataan ja kirjataan ylös. Vapaa-ajasta on tulossa työpaikan kaltainen tila, missä esiinnyttäen muille, jota rekisteröidään ja jonka kautta hankitaan esimerkiksi rahoitusta omalle sivustolle⁸. Arjen katselu, esimerkiksi juuri internetin webcamien tai *Big Brotherin* aamuyön hetkien seuraaminen voi olla äärettömän tylsää. Tapahutumattomuudessa on oma viehätöksensä: näemme tyhjiä huoneita, sijatun pedin tai taulun seinällä. Tavallisuuden tirkistely on pitkälti odotuksen täyttämää. Paradoksi onkin siinä, että kaikki mikä tapahtuu, tapahtuu kameran ulottumattomissa.

Webbikameroiden kaltaisia oman arjen kuvauksia on selitetty mm. huomiotalouden käsitteellä. Itseen kohdistuva julkisuus olisi näin uutta pääomaa. Muiden huomion kautta omasta tavallisesta arjesta voi saada jotain irti. Ilmiötä on pohdittu myös kontrolliyyhteiskunnan näkökulmasta: yksityisyyden dokumentointi, tallentaminen ja jäljentäminen ovat hallinnan muotoja. Mahdollisuus esitellä omaa arkea voi näyttäytyä myöskin voimauttavana. Kulutusteknologiat antavat mahdollisuuden kerronnallistaa omaa elämää ja tuottaa uusia elämisen tekniikoita. Samalla ne kuitenkin asettavat arjen voimakkaan määrittelyn kohteeksi.⁹

Näin ollen arjen julkisuus näyttäisi toimivan ainakin kahteen suuntaan. Yhtäältä julkisuus lisää yksityisyyden kuvastoja ja parhaimmillaan moninaistaa käsityksiä siitä, mitä tavallinen, normaali arki voi olla. Toisaalta julkisuus asettaa arjen katseiden alle, pakottaen määrittelemään yksityisyyttä eikä välttämättä tarjoa arjesta kovin monimuotoista kuvastoa – saati haasta yksityisyyteen liitettyjä kulttuurisia arvostuksia.

⁶ Jokinen 2005.

⁷ Highmore 2004, 307.

⁸ Wise 2004, 430.

⁹ Emt., 431.

Tässä numerossa tutustumme tarkemmin television vallanneisiin taviksiin. Millaisena tavallisuus televisioruudussa näyttäytyy? Television tavis liittyy vahvasti työnväenluokkaisuuteen ja on usein matkalla kohti seuraavaa, korkeampaa, tasoa. Tavikset tuntuvatkin olevan kovasti liikkeessä – he muokkaavat kotejaan, itseään, autojaan jne. Näissä television tavisten representaatioissa suhde todellisuuteen on keskeinen. Television tuoreimmat tavikset eivät ole perhesarjojen tai tilannekomioiden näytteleviä taviksia vaan aivan oikeita taviksia, esittävän taiteen amatöörejä. Näistä ns. aidoista taviksista kertovien ohjelmien estetiikka on myös omiaan korostamaan todellisuuden läsnäoloa: todentuntua ilmentää usein käsivarakuvaus, tunnustuksellisuus (päiväkirjapuhe kameralle) ja yllätyksellisyys. Nämä elementit ovat omiaan korostamaan tosi-tv:n spontaaniutta ohi käsikirjoituksen – joka kuitenkin on keskeinen tekijä taviksista kertovissa ohjelmissa.

Tavikset ovat myös huomiota herättävän ruumiillisia: ylipainoisia, huonokuntoisia, kehoaan heikosti hallitsevia. Tarvittaessa he syövät koppakuoriasia, ryömivät mudassa tai esittelevät vatsamakkaroitaa. He ovat usein myös heikosti valaistuja, arkivaatteissaan esiintyviä ja stailaamattomia. Heidän ruumiinsa asettuvat armottoman kotiraadin katseen alle. Taviksen viehäytys nojaa Mikko Hautakankaan¹⁰ sanoin vertaisefektissä: taviksen ja katsojan välimatka ei ole välttämättä kovin pitkä – siksi vertailu on helpompaa ja kenties herkullisempaa kuin suhteessa Hollywood-tähtiin.

Esiintymisen amatööreinä tavikset ovat myös television riskiä kansaa. Tavikset suuttuvat, huutavat, riitelevät ja nauravat. Ehkä tuottajien kannalta juuri tämä julkisuudenhallinnan puute tai vähäinen kokemus on houkuttelevaa. Se tuo ruutuun potentiaalisia skandaalien ja kohujen aiheita. Kuten tiedämme, juuri tosi-tv:n formaatit ovat omiaan tuottamaan lööppejä ja näkyvyyttä tv-ohjelmille.

Kodin sisustuksessa tavallisista kodeista tehdään tavallista parempia. Oleellista on kuitenkin pitäytyminen tunnistettavissa ja vakuuttavissa sukupuolirooleissa: tavallista naiseutta ja mieheyttä ei mennä liiaksi sotkemaan, kuten Anne Sorosen artikkelista saamme lukea. Oma artikkelini tarkastelee *Hauskoja kotivideoita* tavallisuuden rakentajana. Ohjelmassa tavallisuuden rakentumisen kannalta kiinnostavaksi muodostuu se, mille nauretaan ja mistä vaietaan. Hauskuus rakentaa normaaliuden rajoja samalla kun se näennäisesti horjuttaa niitä. Susanna Paasosen artikkeli tarkastelee puolestaan television muutosohjelmia ja niiden tuottamaa pakkoyksilöllisyyttä. Kuten Paasosen artikkeli tässä numerossa osoittaa, sosiaalisen hierarkian portailla kohotaan näennäisesti omin voimin – ja kymmenien asiantuntijoiden avustuksella.

Tämän numeron myötä esittäytyy myös Lähikuva-lehden uusi toimituskunta. Toivotamme kaikille antoisia lukuhetkiä tavallisten tarinoiden parissa!

Tampereella 18.6. 2007
Kaarina Nikunen

Kirjallisuus

Berlant Laurent & Warner Michael (1998), Sex in Public. *Critical Studies* 24 (Winter): 547–566.

Burkitt Ian (2004), The time and space of Everyday Life. *Cultural Studies* 18(2-3): 211–227.

Hautakangas Mikko (2004), *Juuri oikeenlaista kemiaa: romantiikka ja parisuhdeihanteet vertaismelodraamoissa Unelmien poikamies ja Escort*. Mediakulttuurin pro gradu tutkielma. Tampereen yliopisto. Elektroninen dokumentti: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00321.pdf>.

Highmore Ben (2004), Homework: Routine, social aesthetics and the ambiguity of everyday life. *Cultural Studies* 18(2-3):306–327.

Thornton Sarah (1997/1995), The Social Logic of Subcultural Capital. Teoksessa Sarah Thornton (toim.), *The Subcultures Reader*. London: Routledge, 200–209.

Wise Macgregor J. (2004), An Immense and Unexpected Field of Action. Webcams, surveillance and everyday life. *Cultural Studies* 18(2-3): 424–442.

Warner Michael (1999), *The Trouble with Normal: Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life*. Cambridge: Harvard UP.